

מו"ר הגאון רבבי משה חיים דימנטמן שליט"א

ראש הcola

הפסד כתובה באונס (שיטת רבנו חננאל)

איתא בסנהדרין (ט,ב) :

אמר رب יוסף הביא בעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי בעל, עדי בעל נהרגין ואין משלמין ממנו

וברש"י שם : אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה, אין משלמין טובות הנאת כתובהה כדי שאר זוממי כתובה, וכיון דבסקילהה הן נהרגין, אין משלמין לה ממון, דמתחייב בನפשו פטור מן התשלומיין דכי לא יהיה אסון ענש כרי.

ובגמ' שם : ואמר רבא פלוני בא על נערה המאורסת וחומו, נהרגין ואין משלמיין מהם (נהרגין ממשום פלוני הבעול, וכיון דלא הזכיר שם האשיה הנבעלת, למאן מפסידה, רשי"ז). בתו של פלוני והזומו נהרגין (משום שניהם) ומשלמיין מהם (משום דרצו להפסיד הכתובה לאביה) והוא מיתה זהה ותשלומיין זהה, ולכן חייבין ממון הזמה. ורש"י שם : שלא פlige רבא על רב יוסף דלעיל, דנייזון רב יוסף מיררי בניסת, דכתובה דיזה, וכיון דעליה מיקטלי לא משלמי לה ממון. ורבא מיררי דלא ניסת, ההך תשלומיין דזהמה דאב נינהו, דכל שבך נערות לאביה, והוא ליה ממון זהה האב, ונפשות זהה ממשום דבעול ונערה מיקטלי עכ"ל.

ולפי"ז ציל דמיורי הכא בדכתב לה כתובה מן האירוסין, אבל אם לא כתוב לה כתובה מן האירוסין ליכא תשלומיין כלל (אם ליכא כתובה לאורוסה).

ויש להעיר, נהי דשבח נערות לאביה, מיהו לכארה אביה מינה קא זכי, וכיון דהבת זוכה בכתובה, ואביה זוכה ממשנה מדין שבת נערות, אי"כ אמאי אמרין הכא דחווי ממון לאביה, ונפשות זהה (לבועל ולנבעلت) והרי גם הממון هو לבת והו ממון ונפשות לחן.

וציל דLAGBI דין הזהמה, אוזلين בתר המפסיד בפועל, וכאנו באביה הוא המפסיד כתובה, ע"פ העדים חזוממיין, הילכך מקרי ממון זהה, לאביה, דבפועל הוא המפסיד.

ורבנו חננאל מפרש באופן אחר זו"ל :

אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעלה באונס והוזמו נחרgin על הבועל, ומשלמין ממון לנערה, כי בעדותן שנבעלה היו מפסידין כתובת בתולת מבעה.

והיינו דבר יוסף שם, **דס"ל** נחרgin ואין משלמין ממון מיيري בנשואה, זוממו להרגה ולהפסידה כתובה, נחרgin ואין משלמין ממון (והו מיתה וממו לחד).

ורבא מיيري בהעידו דבָא על נערה המאורסה באונס, נמצא דרצו להרוג את הבועל, והוא נפשות זה זוממו להפסיד לה כתובה, והוא ממון זהה (לנערה) וכיון דהוא מיתה זהה וממו לזו, וכן חיבטים מיתה וממו. וגם רבא מיيري בנישאת, ובאו הזוממין והיעדו דזינתה באונס לאחר האירוסין (ולפי' אין צורך לאוקמא דازיל למאי יש כתובה לאروسה אין בדכתב לה, אלא לפי ר"ח מיيري בנשואה וככ"ל).

וצע"ג, דהרי קי"ל זהICA דנעילה באונס, יש לה כתובה, ואפילו אשת כהן דנאשרה עליו, מ"מ יש לה כתובה וכן לא הוא מkeit טעות כיון דנעילה תחתינו ונסתחפה שדהו, מבואר בכתבאות (יב,ב).

ובס' יד הרמ"ה סנהדרין כתוב זו"ל: וחיזען מאן דאוקמה שנבעלה באונס והוזמו, נחרgin על הבועל ומשלמין ממון לנערה כי בעדותם שנבעלה היו מפסידין אותה כתובת בתוללה מבעלת, וליתיה, דהא באונס נעילת ונסתחפה שדהו, ולאו מkeit טעות הוא, دائ מק"ט אפילו כתובת בעולה נמי לית לה וכו', וככ"ל.

וציל לפ"ט ר"י ר"י (כתבות יב,ב) דכתב בכולו מתני' מיيري בכתב לה כתובה מן האירוסין, דאל"כ אם נאנשה מן האירוסין, הרי בעת בניתה לחופה, לא כניסה על דעת שהוא בעולה וחורי זה מkeit טעות כיון דהרמב"ם סובר דין לאروسה כתובה, א"כ עיקר החיוב בא בשעת הנישואין והוא מkeit טעות.

ולפי' מובנים דברי רבינו חננאל הנייל, זהיעדו שלאחר האירוסין זינתה באונס, ומيري הכא כشنישאת ובאו עדי זנות שזינתה באונס לאחר האירוסין, ורצו להפסיד לה כתובה, אף שנאנשה, ובמתני' (כתבות יב,ב) מבואר דבכה"ג נסתחפה שדהו, מיהו התם בדכתב לה מן האירוסין דאיתנה מפסידין אם נאנשה אח"כ, ובשנהדרין מיירי בדלא כתב לה כתובה מה האירוסין, ונראה דחיוב כתובה הוא בעת הנישואין, וכי באו עדים שזינתה באונס לאחר האירוסין, הוא מק"ט בנישואין, ואינה מקבלת כתובה.

נמצא לפי רבינו חננאל, דכו להו משניות דמשארשתי נאנsty, דמקבלת הכתובת, מיيري שככתב לה מן האירוסין, ואז' אינה מפסdot אם נאנטה Ach"c, אבל בדלא כתב לה כתובה, ולפי הפסיק דין לאירועה כתובה, נמצא דחיווב הכתובת חל משעת נישואין, אז' אם נאנטה לאחר האירוסין הוא מחק טעות בנישואין, שלא נשאה ע"ד שהיא בעולה, ומפסdot הכתובת על הדרך של Tos' RI"D במתני' כתובות (יב,ב; או"ש פ"י מה' אישות הי"א).

מייחו דעת הרמב"ם שככתב הנושא את הבתולה שכתובתה מאיתים וכוי' משמע כיון דסתם, דמיירי אף באין לה כתובה מן האירוסין והחווב הוא בשעת הנישואין, דארוסה לית לה כתובה, ובכ"ז אם נאנטה לפני הנישואין, לייה הנישואין מחק טעות, ומסביר האו"ש שם דעל המומין והאונסן המתהווין כשהיא תחת רשותו לא קפיד אייש דליך מחק טעות, כיון דاشתו היאתו לא קפיד לבטל הנישואין, כיון דנטחפה שדוחו ומזו גרים מה תעשה עכ"ל. והיינו דהיכא דהאונס קרה לפניו האירוסין, هو מחק טעות (דכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, هو מחק טעות), אבל אם האונס היה לאחר האירוסין, כיון דארוסה היא, איינו מקפיד לבטל הנישואין ولكن אם טענת משארשתי נאנsty, אינה מפסdot הכתובת.

נמצא לשיטת הרמב"ם מתני' כתובות (יב,ב) מיيري אפילו בדלא כתב לה כתובה באירוסין, וטענת משארשתי נאנsty, אף דחווב כתובה הוא בנישואין, מ"מ לייח' מחק טעות וככ"ל.

עוד יש להוסיף ולומר דלפי Tos' RI"D הניל' במתני' הנתם מיירי בדכתוב לה מן האירוסין, ואז' אם נאנטה לאחר האירוסין, נטחפה שדוחו, ומקבלת מאיתים אולם התוספת שנתחייב לה, קייל כר"א ב"ע דלא החסיף לה אלא על דעת שתכנס לחופה, כיון דחויב התוספת הוי בשעת הנישואין, אם נאנטה לאחר האירוסין, לית לה התוספת, דכנסה על דעת דתחה בתולה ולא בעולה, וכן דינא דרי'ג דנאמנת היינו מחק הכתובת דנטחיב לה משעת האירוסין (בדכתוב לה מן האירוסין) אבל תוספת לית לה וככ"ל. וכשיטת הריא"ז המובא בשלטי הגברים.

מייחו לשיטת הרמב"ם דבגונא דהאונס היה לאחר האירוסין, אינה מפסdot לא כתובה, ולא תוספת, וכחסביר הניל' בשם האו"ש.

ואמרינו במס' כתובות, (בפ' נערת, מה,א) דמוש"ר חידוש הו, דאם באו עדים שזינתה בבית אביה, והיעדו לאחר שנכנסה לחופה, הרי היא בסקללה, עיג'adam תזנה אחר החופה דין בחנק, הרי עיג' adam אישתני דין, לא אישתני קטלא. עי"ש ברשי"ג.

וזהו מאמר רבא שם, ולפ"ז הרי רבא סובר כניסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, هو מק"ט לגמרי, ומה"ט כי התוס' (כתובות יא) דמשום זה אמרו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, דצרכיה קידושין חדש.

אי"כ כיון שבאו עדים שזיננה בבית אביה, הרי החופה בטעות, והויא ארוסה, ותו לא אישתני דין, אי"כ מודיע אומרת הגם' דמוש"ר חידוש הוא.

ולפי האמור, בדעת הרמב"ם, זאך דקפיד זה לבטל האירוסין (היכא דנאנסה לפני האירוסין), אבל כשהיא ארוסתו, קשה עליו לגרשה כיון ד אסור בקרובותיה ונפיק קלא דاشתו היא, تو לא קפיד לבטל החופה, וליה חופה בטעות, כי"ש הכא דנאנסה בעודה ארוסה, דחופה לי"ה בטעות וככ"ל ומושב הא אמרין מוש"ר חידוש הוא וככ"ל (או"ש שם).

ובתשובה הגראע"א (ח"ב סימן קו) מקשה קושיות האו"ש הניל, וכל מקה טעות דעתם היינו אף بلا התנה, אנן טהדי דקפיד והוי כהנתנה ומהנו מדין תנאי. ואלמלא דלמדנו מבני גד ובני רואבן דמנהני תנאי, לא היה שייכות דין דמק"ט, שלא עדיף מהתנה במפורש, ולפ"ז כתוב הגראע"א – זהicia שלא הו טעות בקידושין, רק בחופה, דהינו זיננה באירוסין, לי"ה מקה טעות, כיון דחופה אי"א לקיימו ע"י שליח, ליתא בתנאי (כదאמרין במס' כתובות עד א) הכא נמי טעות לא מהני, ולא בטל קניון החופה.

ורשי"י במס' כתובות (דף מה), סובר דמסירה לשוחרי הבעל, לי"ה נשואין לשום דבר רק לעניין ירושתה, וכן מוציאה מרשות האב, ולא מקרי לונות בית אביה לעניין סקילה, וכן לא מקרי בנעוריה בית אביה לעניין הפרה, אבל מ"מ לא כניסה לרשות הבעל, ומש"ה גם הבעל אינו יכול להפר, וממילא גם בשותפות דהאב, אינו יכול להפר, דיצאה מרשות האב לגמרי ולא כניסה לרשות הבעל ולדעת רשי"י הניל דמסירה לשוחרי הבעל לי"ה נשואין, ולא כניסה לרשות הבעל, נמצא דנאושאין אי"א לקיימו ע"י שליח, וממילא ליתא בתנאי, ولكن ליכא דין דמקה טעות בנישואין וככ"ל. די התוס' דמסירה הויה חופה ממש לכל ملي"ח מתרומה, נמצא דחופה היה מילתא דאיתא בשליחות. דהינו שלוחרי הבעל שלוקחים אותה לרשותם, וממילא אף בחופה ממש מהני תנאי כיון דשם חופה יכול ע"י שליח כגון במסירה, ולפ"ז הדרא הקושיא לדוכתא, דמוסיצה שם רע ליכא חידוש, דתא הויה חופה בטעות ועדין היא ארוסה. ראייה לשיטת רשי"י דמסירה לי"ה בחופה להיות ברשות הבעל, ומקרי אי"א לקיים חופה ע"י שליח, ולא מהני בהה תנאי ומש"ה לית ביה דין דמקה טעות וככ"ל.

ובנוגע למס' כתובות (מה,א) שהבנו לעיל בשם הא"ש והגרעך"א נמצא בגדיר מוש"ר, הוי חידוש, דבסקילה, למרות דהא אילו זיננה לאחר החופה בחנק. ול"א זהוי מק"ט בנישואין, או בשיטת הרמב"ס דלעיל, דלי"ה מק"ט דניסיין.

או דנימא כהגרעך"א דמק"ט הוי Caino היה תנאי, וכל דבר דא"א בשליחות ליתה בתנאי, ולפי רשי"י מסירה שלוחות בעל, ליה נשואה, ומיקרי חופה מילתא דליתא בשליחות ליתה בתנאי, ולכנן ליה מק"ט בנישואין.

ועדיין יש להעיר, לפי שיטות מוס' ריב"ד דלעיל, דשייך מק"ט בנישואין הדרא הקושיא לדוכתנא, אמאי מוש"ר הוי חידוש, והרי הנישואין בטלין, נמצא דהא דחייבת סקילה הוא כנערת המאורסה בעלמא דדין בסקילה.

ועוד יש להעיר, דהגרעך"א סובר דדין דמקח טעות, הוא מדיני תנאי, ולכאורה אפ"ל דמק"ט אינו מדין תנאי, ואפ"לו אם מילתא דליתא בשליחות ליתה בתנאי, מידיו הכא לאו מדין תנאי הוא אלא מדין מק"ט וצ"ע.

מייחו לשון רבנו חננאל "אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעל באונס והזומו, נהרגין על החובל ומשלמיין ממון לנערת, כי בעדורותן שנבעל הוי מפסידין כתובת בתולה מעלה", ובשם האו"ש כיוון Dunnashe לאחר האירוסין, ולא כתוב לה כתובה דאווי החיבור הוא הנישואין, אף Dunnashe לאחר האירוסין, הוי מקח טעות בנישואין. מייחו לפ"ז קשה לשון רבנו חננאל שכותב הוי מפסידין כתובת בתולה מעלה משמע דכתובות בעלה מקבלת, ולכאורה משמע דלא הוי מק"ט, אלא דכיון דבמציאות נשאה בעלה, יש לה מנה ולא יותר, וצ"ב.